

Matkailututkimus 8: 1, 44–52 (2012)

©Suomen matkailututkimuksen seura

Väitöksiä - Dissertations

Matkailun ja kehityksen suhde Namibiassa – Tutkimus valtion matkailupolitiikasta ja paikallisten matkailuyrittäjien politiikkatiedosta

Julia Jänis

Politiikan ja talouden tutkimuksen laitos, Helsingin yliopisto

This study analyses the relationship between recently adopted tourism policy and development in the Namibian context through a political economy approach. The study is interdisciplinary and belongs to development studies, geography and tourism studies. The focus is on the implementation of the tourism policy's six national development objectives from the point of view of 16 Namibian tourism enterprises. The qualitative research material consists of semi-structured interviews and observations among the enterprises. The findings indicate that in the light of local tourism enterprises the tourism policy objectives can be conceptualised, interpreted and implemented in different ways. The tourism entrepreneurs express also criticism towards the implementation of the policy objectives, which reflects the entrepreneurs' position in the Namibian society and tourism sector.

Key words: Tourism, Namibia, development, tourism policy

Vuonna 2008 hyväksytyyn Namibian matkailupolitiikan lähtökohtana on, että matkailun tulisi tukea valtion asettamia kansallisia kehitystavoitteita, joita ovat mm. talouskasvun tukeminen, työllisyyden lisääminen, mustan väestön taloudellinen voimaantumisen, köyhyyden ja alueellisen eriarvoisuuden vähentäminen sekä ekologisen kestävyuden edistäminen. Tutkimuksessa haastateltiin 16 matkailuyrityksen edustajaa neljässä Namibian läänissä siitä, kuinka tietoisia he ovat kehitystavoitteista ja miten he suhtautuvat tavoitteisiin omassa toiminnassaan. Yritykset pyrittiin valitsemaan siten, että ne edustaisivat Namibian matkailusektorin eri osapuolia ja kerrostuneisuutta. Tutkimukseen osallistui kolme yksityistä, valkoisten namibialaisten omistamaa metsästystilaa; viisi yksityistä, valkoisten namibialaisten tai yrityskehittäjien omistamaa hotellin ja majatalon välimuotoon sijoitettavaa majoituspalvelua (paikalliselta nimeltään lodge, jatkossa majatalo); kolme mustien namibialaisten pienyrityksien omistamaa matkanjärjestäjää sekä viisi yhteisöpohjaista matkailuyritystä. Empiirinen tutkimusaineisto koostuu näissä yrityksissä tehdyistä 34 teemahaastattelusta, 37 vapaamuotoisesta haastattelusta ja havainnoista sekä eri asiantuntijoiden parissa tehdyistä 23 haastattelusta. Aineisto kerättiin Namibiassa kahden eri kenttäjakson aikana vuosina 2006, 2007 ja 2008.

Tutkimus lähestyy matkailun ja kehityksen suhdetta poliittisen taloustieteen näkökulmasta. Vaikka poliittinen taloustiede on matkailututkimuksessa vähemmän käytetty viitekehys, se soveltuu erityisesti kehityksensä kontekstiin, jossa matkailuun liittyvään ihmisten, pääoman, palveluiden ja tuotteiden liikkuvuuteen sisältyy paljon epätasa-arvoisia valtarakenteita niin paikallisella kuin globaalillakin tasolla (Cornelissen, 2005; Uddhammar, 2006; Mosedale, 2011). Tässä tutkimuksessa poliittista taloustiedettä sovelletaan tarkastelemalla matkailun ja eriarvoisuuden kytkeytymistä toisiinsa empiirisen materiaalin sekä matkailua, kestäväää kehitystä ja köyhyyden vähentämistä koskevien diskurssien kautta.

Tutkimuksessa esitellään käsite paikallinen politiikkatieto (local policy knowledge), joka viittaa matkailuyrittäjien kokemusperäiseen tietoon matkailupolitiikan kehitystavoitteiden toteutettavuudesta. Tutkimus väittää, että tällaisella henkilökohtaisella, arvoja ja kontekstia heijastavalla epävirallisella tiedolla on merkitystä suunniteltaessa kansallisen matkailupolitiikan käytännön toteuttamista mm. yksityiskohtaisempien ja alueellisten matkailustrategioiden muodossa. Perinteisesti matkailupolitiikassa ja sen toteuttamisessa eri puolilla maailmaa on tukeuduttu teknisrationaaliseen, asiantuntijuuteen perustuvaan politiikkatietoon, joka on tuotettu kvantitatiivisin menetelmin (Yanow, 2003; Hall, 2008: 257). Tutkimus osoittaa, että paikallisen politiikkatiedon avulla voidaan tuoda esille matkailupolitiikan toteuttamiseen vaikuttavia tekijöitä, kuten matkailuyrittäjien arvoja, asenteita, mielipiteitä, kokemuksia ja valtarakenteita, jotka usein sivuutetaan asiantuntijuuteen perustuvassa politiikkatiedossa.

Talouskasvun ja eriarvoisuuden yhteenkietoutuneisuus

Namibia on Afrikan mittakaavassa pieni matkailumaa, mutta kansallisesti matkailulla on merkittävä taloudellinen rooli. Matkailu on kaivosteollisuuden ja kaupallisen maataloustuotannon ohella yksi tärkeimpiä ulkomaanvaluutan lähteitä (Sherbourne,

2009). Lisäksi matkailusektori on merkittävä työllistäjä, sillä Namibian viralliset työttömyysluvut vaihtelevat 50 ja 80 prosentin välillä (Republic of Namibia, 2008; Heita & Ekongo, 2010). Tutkimuksen yksityiset matkailuyrittäjät ovat tietoisia omasta taloudellisesta panoksestaan mm. verojen, markkinoinnin ja investointien kautta. Esimerkiksi metsästysturismi on kasvanut viime vuosina 12 prosentin vuosivauhtia ja Namibia on toiseksi suosituin metsästyskohde Saharan eteläpuoleisessa Afrikassa (Lindsey, Roulet, & Romañach, 2007; Metzger, 2008). Metsästystilojen lisäksi tämä on tarkoittanut kasvavaa kysyntää myös oheispalveluille, kuten eläinten nahkoja ja sarvia käsitteleville yrityksille. Kilpailu matkailijoista on kovaa ja edellyttää erityisesti panostusta markkinointiin ja verkostoitumiseen muiden yritysten kanssa. Matkanjärjestäjiä edustavat pienyrittäjät kokevat, että heidän on vaikeampi menestyä tässä kilpailussa, koska heillä on vähemmän resursseja käytettävissä markkinointiin ja heillä on ongelmia pankkilainan saamisessa.

Yhteisöpohjaiset matkailuyritykset ovat paikallisista asukkaista tai esimerkiksi käsityöläisistä koostuvien yhdistysten omistamia ja hallinnoimia pienyrityksiä. Tutkimukseen osallistui kolme käsityökeskusta ja kaksi majoituspalveluita tarjoavaa yritystä. Tällaisten yritysten tarkoituksena ei ole tuottaa tuloja valtiolle, vaan tukea paikallista taloudellista kehitystä erityisesti maaseudulla. Yhteisöpohjaiset yritykset ovat varsinkin perustamisvaiheessa riippuvaisia ulkopuolisesta rahoituksesta ja monet tarvitsevat ulkopuolista tukea myöhemminkin. Tutkimuksessa mukana olleet yritykset tekivät yhteistyötä niin kansalaisjärjestöjen kuin yksityisten matkailuyritystenkin kanssa. Yhteistyö on usein välttämätöntä, sillä maaseudulla koulutustaso on alhainen ja asukkaiden tietämys matkailun luonteesta on varsin puutteellista. Markkinointiin, tuotekehitykseen ja asiakaspalveluun ei osata panostaa riittävästi. Toisaalta yhteisöpohjaisten matkailuyritysten valttina on juuri paikallisuus. Ainutlaatuinen luonto ja kulttuuri aitoine ihmiskontakteineen vetoavat varsinkin ulkomaalaisiin matkailijoihin.

Yhteisöpohjaisessa matkailussa piilee paljon mahdollisuuksia, mutta siihen sisältyy myös riskejä. Taloushallinto on yksi suurimmista haasteista jos kirjanpidosta ja suhteellisesti merkittävistä rahamääristä ei ole aiempaa kokemusta. Tutkituissa yrityksissä oli ongelmia mm. taloushallinnon suunnitelmallisuuden suhteen. Joissakin yrityksissä oli tapana lainata rahaa yhteisön jäsenille erilaisiin akuutteihin tarpeisiin, vaikka takaisinmaksun tiedettiin tuottavan ongelmia. Osa yrityksistä sijoitti saman tien matkailutuloja erilaisiin yhteisön kehittämishankkeisiin, vaikka rahaa olisi tarvittu myös yrityksen ylläpitokustannuksiin. Yritysten edustajien mielestä tässä ei ollut ristiriitaa, koska kyse oli yhteisöhankkeista, joiden ensisijaiseksi tehtäväksi mielletään yhteisön kehittäminen. Tämä on ymmärrettävää maaseudulla, jossa monet peruspalvelut ovat puutteellisia ja niiden taso on alhainen.

Yhteisöjen kokemattomuus on lisännyt yhteisöjen ja yksityisten yritysten välistä kumppanuussopimuksia, joissa yksityisyritys toimii kaupallisen riskin ottajana ja yhteisö voi vuokrata tälle maata tai toimia varsinaisena matkailunähtävyytenä esimerkiksi luonnonympäristönsä tai kulttuurinsa puolesta. Tutkimuksessa mukana olleista yhteisöpohjaisista ja yksityisyrittäjästä useammalla oli kumppanuussopimus, mutta niihin sisältyi varojen väärinkäyttöä ja piittaamattomuutta sovittuja ehtoja kohtaan puolin ja toisin. Esimerkiksi yksityinen yritys voi hyväksikäyttää yhteisöä ja yhtei-

sön edustajat puolestaan voivat ottaa sopimuksista saatavia varoja omaan käyttöönsä. Tämän vuoksi kumppanuussopimukset saattavat lisätä taloudellista tuottavuutta, mutta syventää samalla eriarvoisuutta (Diggle, 2007; IRDNC, 2009; Lapeyre, 2009).

Vasta 22 vuotta sitten päättyneen rotusortojärjestelmän perintönä valtaosa matkailuyrityksistä on valkoisten namibialaisten tai ulkomaalaisten omistuksessa. Tämä on tiedostettu ongelma myös valtion matkailupolitiikassa, jonka yksi keskeinen tavoite on saada lisää muita väestönosia mukaan matkailutoimijoiksi (Ministry of Environment and Tourism, 2008). Etelä-Afrikan tapaan Namibiassa on oma mustien taloudelliseen voimaantumiseen tähtäävä politiikka 'Black Economic Empowerment' (BEE), josta laadittiin matkailualalle oma ohjeistus vuonna 2004 (FENATA, 2004). Toisin kuin Etelä-Afrikassa, Namibiassa BEE -politiikan toteuttaminen on täysin vapaaehtoista, eikä valtio osallistu mitenkään siitä aiheutuviin kustannuksiin. Tämä on osittain vähentänyt matkailutoimijoiden sitoutumista politiikan toteuttamiseen käytännössä (Karamata & Gwari, 2007). BEE -politiikka on myös saanut laajaa arvostelua osakseen, mikä on johtunut mm. politiikan käyttämisestä poliittisen ja taloudellisen eliitin rikastumisen välineenä (Jauch, Edwards, & Cupido, 2009; Melber, 2011).

Haastateltujen yksityisyrittäjien parista löytyy näkemyksiä BEE -politiikasta laidasta laitaan. Toisessa ääripäässä ovat vanhempaa ikäpolvea edustavat yrittäjät, joiden mielestä mustilla ei ole minkäänlaisia edellytyksiä pärjätä matkailun parissa ja toista ääripäätä edustavat ne, jotka yrittävät aktiivisesti omassa toiminnassaan harjoittaa kyseistä politiikkaa mm. kouluttamalla mustia matkailualan ammattilaisia. Yrittäjät ovat kuitenkin yhtä mieltä siitä, että matkailualalla on pulaa koulutetusta työvoimasta, sillä ammatillista matkailualan koulutusta on tarjolla liian vähän. Tämä on todettu myös valtion matkailupolitiikassa, joka on linjannut tavoitteeksi lisätä ammatillisia koulutusmahdollisuuksia (Ministry of Environment and Tourism, 2008: 19). Majatalot ja metsästystilat ovat ratkaisseet tilanteen kouluttamalla alusta alkaen itse omat työntekijänsä. Tähän sisältyy kuitenkin haasteita, kuten työntekijöiden alhainen koulutustaso ja vaihtuvuus sekä joidenkin asiakaspalvelutehtävien soveltumattomuus kaikille tehtävään halukkaille henkilöille.

Matkanjärjestäjien edustajat kokevat BEE- politiikan erityisen epäonnistuneeksi. Samoin kuin muut yksityisyrittäjät, he ovat närkästyneitä siitä, että politiikkaa on tähän asti toteutettu lähinnä eliitin henkilökohtaiseen vaurastumiseen tähdäten. Heidän kohdallaan eriarvoisuus tuntuu kuitenkin jyrkemältä, koska he mielestään kuuluvat juuri siihen ryhmään, jota BEE -politiikan pitäisi tukea. Virallisiksi tukitoimiksi on listattu mm. vertaiskouluttamista, työharjoittelumahdollisuuksia, mustien pienyrittäjien suosimista toimitusketjuissa ja mustien taloudellisten edellytysten, kuten lainansaantimahdollisuuksien, parantamista (FENATA, 2004; Gaomab, 2005). Tutkimuksen yrittäjät kuitenkin kokevat, että näitä toimia ei toteuteta eikä sen koommin hallitus kuin matkailusektoriin ole niihin juuri sitoutunut.

Köyhyyden vähentäminen matkailun avulla

Tutkimus osallistuu akateemiseen keskusteluun siitä, voiko matkailun avulla vähentää köyhyyttä kehitysmaissa (Mitchell & Ashley, 2010; Scheyvens, 2011). Aihe on koettu niin tärkeäksi, että se on synnyttänyt jopa lähestymistavan nimeltä 'köyhyyttä vähentävä matkailu' (pro-poor tourism) (Roe & Urquhart, 2001; Ashley & Hayson, 2008). Namibiassa aihe on ajankohtainen, sillä noin kolmasosa väestöstä elää virallisen köyhyysrajan alapuolella ja Gini-kertoimella mitattuna Namibia on tulonjaoltaan maailman epätasa-arvoisin valtio (Central Bureau of Statistics, 2008; UNDP, 2009: 197). Köyhyys on keskittynyt erityisesti maaseudulle ja se heijastaa sukupuolten välistä sekä alueellista eriarvoisuutta (Republic of Namibia, 2008; Jauch ym., 2009).

Köyhyyden vähentäminen matkailun avulla herätti monenlaisia mielipiteitä haastateltavien keskuudessa. Monet valkoiset yksityisyrittäjät ovat sitä mieltä, että köyhyyden vähentämisen pitäisi olla ennen kaikkea hallituksen vastuulla. Valtio saa merkittäviä tuloja mm. matkailusta ja on siten vastuussa sellaisen kehityksen toteuttamisesta, jossa köyhyyden vastaisiin toimiin panostetaan sekä taloudellisesti että poliittisesti. Toisaalta matkailuyrityksillä nähdään olevan rooli köyhyyden vähentämisessä mm. työpaikkojen luomisen ja yritysten yhteiskuntavastuun kautta. Esimerkiksi metsästystilat kuuluvat Namibian ammattimetsästäjien kattojärjestöön, joka tukee tiloilla työskentelevien perheiden lasten koulutusmahdollisuuksia ja osa majataloista tukee orpokoteja tai vastaavia hankkeita.

Matkailu työllistää Namibiassa yli 20 000 henkilöä, mikä on merkittävä määrä noin kahden miljoonan asukkaan maassa (Namibia Tourism Board, 2008). Valtaosa Caprivin läänissä sijaitsevien neljän majatalon työntekijöistä on naisia, joista suurin osa on yksinhuoltajia. Omistajien mukaan tällä on jo itsessään köyhyyttä vähentävä vaikutus, mutta haasteena on Namibian korkea HIV/AIDS -levinneisyys. Työntekijöiden mielestä palkat eivät riitä pyörittämään talouksia, joihin kuuluu omien lasten lisäksi usein jopa kymmenen sairaiden sukulaisten huollettavaa lasta. Caprivin läänin asukkaista 42 prosenttia on HIV-positiivisia, mikä näkyy majatalojen arjessa myös työnantajien puolella. Omistajien suhtautuminen HIV/AIDS -kysymykseen vaihtelee aktiivisesta testausmahdollisuuksien tarjoamisesta avoimeen tietämättömyyteen ja paheksuntaan.

Matkailua ja köyhyyden vähentämistä koskevassa kirjallisuudessa on erityisesti nostettu esiin matkailuyritysten toimitusketjut. Niiden avulla oletetaan yritysten ja paikallisten tuottajien löytävän toisensa, millä voi olla merkittäviä köyhyyttä vähentäviä vaikutuksia (Mitchell & Ashley, 2010; Scheyvens, 2011). Tutkimuksessa kuitenkin osoittautui, että toimitusketjuissa on paljon rakenteellisia ongelmia. Valtaosa Namibiasta on erittäin kuivaa ja sademäärän vuoksi esimerkiksi metsästystilojen läheisyydessä ei voi kasvattaa juuri mitään maataloustuotteita. Toisaalta Koillis-Namibiassa on riittävästi sadetta ja hedelmällinen maaperä, mutta paikallinen maataloustuotanto on varsin yksipuolista ja naapurimaista tuodaan paljon tuotteita myyntiin. Eräs tutkimukseen osallistuneista majataloista oli sopinut paikallisen kylän kanssa, että siemeniä ja välineitä vastaan kyläläiset alkaisivat kasvattaa majatalon käyttöön erilaisia vihanneksia ja hedelmiä. Kokemukseen oltiin molemmin puolin tyytyväisiä, sillä majatalo saa tuoreita ja edullisia tuotteita läheltä ja kyläläiset saa-

vat myyntituloja majatalolta sekä muilta ostajilta. Lisäksi kyläläisten ruokavalio on monipuolistunut, sillä tuotteita riittää myös omaan käyttöön. Esimerkki kuvastaa, kuinka yksityisen matkailuyrityksen aloitteellisuus voi parhaimmillaan johtaa konkreettisiin toimiin köyhyyden vähentämisessä paikallisessa kontekstissa.

Yhteisöpohjaisen matkailun merkityksestä köyhyyden vähenemiselle on esitetty näkemyksiä puolin ja toisin (Spenceley, 2008; Goodwill & Santilli, 2009; Mitchell & Ashley, 2010). Tässä tutkimuksessa yhteisöpohjaisten matkailuyritysten edustajat toivat esille matkailun merkityksen tulojen lähteenä. Esimerkiksi käsitöitä valmistaville naisille myyntitulot ovat tärkeä ja joillekin jopa ainoa tulonlähde, jonka avulla he voivat ostaa ruokatarvikkeita ja maksaa lasten koulunkäynti- sekä terveydenhoitokuluja. Tulot kuitenkin vaihtelevat suuresti eri yritysten välillä ja joidenkin käsityöläisten mielestä tulot eivät riitä kattamaan nousevia kustannuksia. Köyhyyden vähentämisen näkökulmasta osallistuminen yhteisöpohjaiseen matkailuun voi tarkoittaa muutakin kuin tuloja. Sekä joidenkin yritysten edustajien että haastateltujen asiantuntijoiden mielestä uusien taitojen oppiminen, yhteistyö yksityisten yritysten kanssa ja taloudellisen itsenäisyyden lisääntyminen ovat johtaneet ihmisten omanarvontunnon kohenemiseen. Tällä on iso merkitys maassa, jossa on rotusortohistorian jäljiltä huomattavaa etnisten ryhmien, sukupuolten ja yhteiskuntaluokkien välistä eriarvoisuutta (Jauch ym., 2009).

Ekologinen kestävyys ja luonnonsuojelun haasteet

Luonto on Namibian tärkein matkailuvaltti ja lähes 40 prosenttia maan pinta-alasta on erilaisia suojelualueita kansallispuistoista yhteisöpohjaiseen luonnonvarojen hallintaan (Sproule & Denker, 2010: 11). Jälkimmäisellä tarkoitetaan maaseutuyhteisöjen perustamia suojelualueita, joiden luonnonvaroista saatava taloudellinen hyöty, kuten erilaiset matkailuun liittyvät hankkeet, koituu suoraan yhteisöjen hyväksi. Suojelualueiden tavoitteena on sitouttaa maaseutuyhteisöt kestävään luonnonvarojen hallintaan, lisätä alueiden villieläinkantoja ja luoda taloudellisen kehityksen edellytyksiä maaseuduille (Nott & Jacobsohn, 2004; Barnes, 2010). Tällä hetkellä Namibiassa on 59 maaseutuyhteisöjen hallinnoimaa suojelualuetta, joissa on mahdollista osittain myös asua ja harrastaa paikallisia elinkeinoja kuten karjan kasvatusta (NACSO, 2010). Myös yksityiset tilat ovat perustaneet luonnonsuojelualueita, joita on yhteensä 148 eri puolilla Namibiaa ja joissa oleskelee 80 prosenttia maan villieläinkannasta (Kronsbein, 2008). Osa näistä on yhdistynyt laajemmiksi suojelualueiksi, jotta eläinkantoja olisi helpompi monitoroida. Kaikki tutkimuksessa mukana olleet metsästys-tilat kuuluivat tällaisiin suojelualueisiin ja osallistuivat aktiivisesti niiden toimintaan.

Namibian yhteisöpohjaista luonnonvarojen hallintaohjelmaa pidetään yhtenä maailman menestyksekkäimmistä ja matkailupolitiikassa se on nostettu keskeiseksi keinoksi jakaa matkailun taloudellisia hyötyjä maaseutujen asukkaille (Ministry of Environment and Tourism, 2008; Barnes, 2010: 119). Yhtä lukuun ottamatta kaikki majatalot ja yhteisöpohjaiset matkailuyritykset olivat tavalla tai toisella tekemisissä ohjelman kanssa. Yhteisöpohjainen luonnonvarojen hallinta perustuu olettamukseen, että suojelun myötä luonnon monimuotoisuus kasvaa, mikä voi merkitä taloudellista hyötymistä mm. matkailun avulla. Tämän uskotaan jälleen lisäävän sitoutumista

luonnonvarojen suojeluun ja kestävään hyödyntämiseen (Murphree, 2009). Kuten tutkimuksessa kävi ilmi, monet käytännön tekijät voivat vaikuttaa siihen, että asiat eivät kuitenkaan suju oletetun kaavan mukaisesti.

Jotkut majatalojen edustajat ovat tyytymättömiä siihen, miten suojelualueiden asukkaat eivät sitoudu pitämään karjaa ja asutusta poissa niiltä alueilta, jotka on merkitty vain luonnonsuojelun ja matkailun käyttöön. Ihmiskasutuksen ja elinkeinojen levittäytyessä näille alueille villieläimet siirtyvät muualle ja alueen vetovoima matkailukohteena voi vähentyä. Toisaalta eläinten liikkuvuus ja ihmiskasutuksen läheisyys aiheuttavat myös konflikteja ihmisten ja eläinten välillä, mikä puolestaan lisää negatiivista suhtautumista eläimiin. Esimerkiksi Caprivin läänissä on eniten tällaisia konflikteja Namibiassa ja yhteisöpohjaisten matkailuyritysten edustajat pitävät niitä ongelmallisina. Kun elefantti tallaa pienviljelijältä melkein koko sadon tai karjaa menetetään petoeläimille, joudutaan pohtimaan kuka korvaa menetyksen. Haastateltavat näkivät suojelualueissa kuitenkin paljon hyödyllisiä puolia, kuten sen, että kestävästä luonnonvarojen käytöstä opastetaan käsitöiden valmistajia ja salametsästyksen on puututtu.

Lähteet

- Ashley, C., & Hayson, G. (2008). The development impacts of tourism supply chains: increasing impact on poverty and decreasing our ignorance. In: A. Spenceley (Ed.), *Responsible tourism. Critical issues for conservation and development*, 129–156. Earthscan, London.
- Barnes, J. (2010). The evolution of Namibia's communal conservancies. In: F. Nelson (Ed.), *Community rights, conservation and contested land*, 106–120. Earthscan, London.
- Central Bureau of Statistics & National Planning Commission (2008). A review of poverty and inequality in Namibia. Central Bureau of Statistics & National Planning Commission, Windhoek.
- Cornelissen, S. (2005b). *The global tourism system. Governance, development and lessons from South Africa*. Ashgate Publishing Limited, Aldershot.
- Diggle, R. (2007). Interview with Richard Diggle, Community Business Partnerships Specialist, World Wildlife Fund, Life Plus Project. Katima Mulilo, 1.2.2007.
- FENATA (Federation of Namibian Tourism Associations) (2004). Transformation Charter for the Tourism Sector of the Republic of Namibia. FENATA, Windhoek.
- Gaomab, M. (2005). *Black economic empowerment in Namibia and its relation to the national economy*. A speech presented 15.9.2005 at the SME BEE launch of publication organised by the Joint Consultative Group of Namibia.
- Goodwill, H., & Santilli, R. (2009). Community-based tourism: A success? ICRT Occasional Paper No. 11. Leeds Metropolitan University, Leeds.
- Hall, M. (2008). *Tourism planning. Policies, processes and relationships. Second edition*. Pearson Education Limited, Harlow.
- Heita, D., & Ekongo, J. (2010). Unemployment a national crisis. New Era 30.9.2010.
- IRDNC (Integrated Rural Development and Nature Conservation) (2009). Brief project / Programme technical progress report. IRDNC Caprivi. Half year (6 month) report. IRDNC, Katima Mulilo
- Jauch, H., Edwards, L., & Cupido, B. (2009). *A rich country with poor people. Inequality in Namibia*. Labour Resource and Research Institute, Windhoek.

- Karamata, C., & Gwari, C. (2007). Economic empowerment in the tourism sector: showing signs of being broad based. In: Institute for Public Policy Research. 2 BEE or not 2 BEE? An eclectic review of Namibia's black economic empowerment landscape. *IPPR Research Report 10, August 2007*, 45–62. Institute for Public Policy Research, Windhoek.
- Kronsbein, A. (2008). Interview with Almut Kronsbein, Chief Executive Officer of NAPHA. 23.7.2008. Windhoek.
- Lapeyre, R. (2009a). Revenue sharing in community-private sector lodges in Namibia: a bargaining model. *Tourism Economics 15:3*, 653–669.
- Lindsey, P., Roulet, P., & Romañach, S. (2007). Economic and conservation significance of the trophy hunting industry in sub-Saharan Africa. *Biological Conservation 134*:455–469.
- Melber, H., 2011. Namibia: a trust betrayed - again? *Review of African Political Economy 38*, 103–111.
- Metzger, D. (2008). The value of trophy hunting in Namibia. Presentation by Diethelm Metzger, the President of NAPHA at the workshop “Introduction to Trophy Hunting as a Lucrative form of Wildlife Utilization”, 28th July, 2008, Nampower Convention Centre.
- Ministry of Environment and Tourism (2008). National Policy on Tourism for Namibia. 04 December 2008. Directorate of Tourism, Windhoek.
- Mitchell, J., & Ashley, C. (2010). *Tourism and poverty reduction. Pathways to prosperity*. Earthscan, London.
- Mosedale, J. (2011). Re-introducing tourism to political economy. In: J. Mosedale (Ed.), *Political economy of tourism. A critical perspective*, 1–13. Routledge, London.
- Murphree, M. (2009). The strategic pillars of communal natural resource management: benefit, empowerment and conservation. *Biodiversity and Conservation 18:10*, 2551–2562.
- Namibia Tourism Board (2008). *Tourism Arrival Statistics 2007: Tables*. http://www.namibiaturism.com.na/trade_cat_sub.php?sub_cat_id=32 Accessed 10.10.2009.
- NACSO (Namibian Association of CBNRM Support Organisations) (2010). *Namibia's communal conservancies: a review of progress and challenges in 2009*. NACSO, Windhoek.
- Nott, C., & Jacobsohn, M. (2004). Key issues in Namibia's communal conservancy movement. In: C. Fabricius, E. Koch, H. Magome, & S. Turner (Eds.), *Rights, resources & Rural Development. Community-based Natural Resource Management in Southern Africa*, 194–199. Earthscan, London.
- Republic of Namibia (2008). Third National Development Plan (NDP3) 2007/08-2011-12. Volume 1. Office of the President, National Planning Commission, Windhoek.
- Roe, D., & Urquhart, P. (2001). Pro-poor tourism: Harnessing the world's largest industry for the world's poor. *Sustainable Development Opinion Papers, May 2001*. International Institute for Environment and Development, London.
- Scheyvens, R. (2011). *Tourism and poverty*. Routledge, London.
- Sherbourne, R. (2009). *Guide to the Namibian economy 2009*. Institute for Public Policy Research, Windhoek.
- Spenceley, A. (2008). Local impacts of community-based tourism in southern Africa. In: A. Spenceley (Ed.), *Responsible tourism. Critical issues for conservation and development*, 285–303. Earthscan, London.
- Sproule, K., & Denker, H. (2010). Achieving community benefits at scale. *Conservation and the Environment Namibia 2010/11*, 10–11.
- Uddhammar, E. (2006). Development, conservation and tourism: conflict or symbiosis? *Review of International Political Economy 13: 4*, 656–678.
- UNDP (United Nations Development Programme) (2009). *Human Development Report 2009. Overcoming barriers: Human mobility and development*. UNDP, New York.

Yanow, D. (2003). Accessing local knowledge. In: M. Hajer & H. Wagenaar (Eds.), *Deliberative policy analysis. Understanding governance in the network society*, 228–246. Cambridge University Press, Cambridge.